

ОСОБЛИВОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АМАТОРСЬКОГО ТЕАТРУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Каранда Марина Василівна,

к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Пуліна Вікторія Іванівна,

к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Анотація: у статті висвітлено практичні шляхи реалізації ключових аспектів менеджменту соціокультурної діяльності аматорського театру у воєнних умовах. На прикладі роботи аматорського молодіжного театру «EXLIBRIS» м. Чернігова розкрито особливості управлінських підходів до вирішення питань психологічної підтримки учасників та глядачів, гнучкого й адаптивного планування, безпеки, матеріального забезпечення функціонування театру, соціальної та культурної місії, технологічних рішень та логістики, комунікації та координації.

Ключові слова: аматорський театр, менеджмент соціокультурної діяльності, управлінське рішення, планування, координація.

Війна завжди була і залишається надзвичайно складним випробуванням для будь-якого суспільства. Вона завдає не лише фізичних та економічних втрат, але й ставить під загрозу соціокультурні цінності та інституції. У таких умовах важливим є відтворення і підтримка культурної діяльності, оскільки вона виступає вагомим засобом збереження ідентичності, національної свідомості та моральної підтримки громадян. Особливої уваги вимагають аматорські театри,

які часто стають осередками культурного опору та місцями, де громада може знайти психологічну підтримку і натхнення.

Відтак тема управління соціокультурною діяльністю аматорських театрів в умовах війни є актуальною з кількох причин: по-перше, культурна діяльність в часи війни відіграє одну з ключових ролей у підтримці морального духу населення, збереженні культурної спадщини та зміцненні національного духу; по-друге, аматорські театри, завдяки своїй гнучкості та близькості до громади, можуть швидко адаптуватися до нових умов і стати важливим інструментом соціальної підтримки; по-третє, вивчення особливостей практичного менеджменту таких творчих ініціатив дозволяє розробити ефективні стратегії для підтримки та розвитку культурних інституцій у кризових ситуаціях.

Метою статті є спроба дослідити специфіку менеджменту соціокультурної діяльності аматорських театрів у воєнних умовах на прикладі молодіжного аматорського театру «EXLIBRIS» (худ. керівник М. Каранда), що діє в м. Чернігові на базі Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

На нашу думку, вивчення особливостей управління аматорськими театрами в умовах війни слід віднести до спеціалізованих тем, в яких перетинаються наукові інтереси як дослідників у сфері театрального мистецтва, так і фахівців з управління в умовах кризи. Прикладами проведення даної роботи є діяльність Європейської асоціації аматорських театрів (АІТА/ІАТА), фондів та організацій, що підтримують культуру під час війни (Британська Рада, Goethe-Institut тощо), окремих вчених, які вивчають вплив війни та конфліктів на культурні та мистецькі ініціативи (Р. Дапсис, Й. Варжа, Й. Рістіч). На теренах України питання управління соціокультурною діяльністю в умовах війни знайшли своє висвітлення у наукових публікаціях Н. Максимовської, В. Нехая, В. Опанасюк, О. Петінової, Н. Шевченко, О. Щербини-Яковлевої та інших [2]. Разом з тим проблеми менеджменту соціокультурної діяльності саме аматорських театрів у воєнних умовах, а головне – практичні шляхи їх вирішення, фактично залишаються поза увагою фахівців.

А між тим управління аматорським театром в умовах війни має свої унікальні виклики та особливості, про що свідчить досвід управлінської діяльності художнього керівника молодіжного театру «EXLIBRIS» Марини Каранди з прикордонного Чернігова.

Зазначимо, що художній керівник аматорського театру передусім виступає в якості менеджера і повинен володіти мистецтвом управління іншими людьми, і заохоченням їх до спільної ідеї - досягнення високих результатів своєї роботи. Це актуалізує наступні напрямки діяльності: соціокультурне проектування, сценарно-режисерські основи, інформаційні технології управління, маркетингові комунікації в соціокультурній сфері. Менеджер соціокультурної діяльності завжди постає в якості суб'єкту інновацій. Так, сучасна дослідниця Марина Бриль зосереджує свою увагу на обґрунтуванні нових компетенцій менеджера соціокультурної діяльності, створюючи концепцію нового управлінського мислення, наголошуючи на певному механізмі рефлексії. На її думку, запорукою успіху може стати увага до «м'якого» компонента [1]. Це те, що пов'язане з особистістю, стосунками, взаємодією і завжди має в собі елемент інноваційності. Це може бути плідним для досягнення поставленої мети і, безперечно, актуалізується в будь-яких кризових умовах, тим паче в умовах війни.

В цьому аспекті розглянемо ознаки інноваційності управлінської діяльності художнього керівника за окремими ключовими напрямками роботи.

Так, перш за все, слід наголосити на психологічному аспекті, що стає наріжним каменем успішної діяльності аматорського театру. Психологічна підтримка учасників театру і глядачів здійснюється насамперед шляхом уважного ставлення керівника до сімейних та навчальних проблем акторів, що виражається в інформуванні їх з питань, не пов'язаних безпосередньо з творчістю, психологічному налаштуванні акторів на мистецьку діяльність, переключення з побутових проблем та негараздів на творення образів, запуску антистресової механіки та вдумливого релаксу, налагодження дружніх, приятельських стосунків у колі колективу однодумців, запрошення практикуючих

психологів на репетиції з метою опрацювання комунікативних, ораторських, поведінкових, тілесних «затисків». Щодо глядачів, управлінські наміри художнього керівника реалізуються у створенні адаптованих анонсів, в яких акцентується цінність вдумливого й емпатійного глядача, у введенні інтерактивних елементів під час самої вистави, як от: голосування за кращого актора на стікерах, наклеєних на програмки, вікторина з розіграшем книг того автора, твір якого було інсценізовано, «гарячий мікрофон» як можливість озвучити враження реципієнтів одразу після вистави, психологічний командний тренінг на закріплення теми та ідей вистави (наприклад, з ПТСР-проблематики).

Соціокультурне проектування в умовах війни, також, набуває певних особливостей і виявляється через забезпечення гнучкості й адаптації у плануванні художнім керівником вказаного аматорського театру. Здійснюється орієнтовне планування показів репертуару з урахуванням можливих відстрочок, перенесення дат прем'єр, зміни локації для презентації театральних інсценізацій тощо. Інакше кажучи, завдяки цьому гнучкому підходу театру вдається майже не переривати свою діяльність і оптимально використовувати час для підготовки вистав, репетицій, індивідуальної роботи з акторами, удосконалення текстів і т.п.

Аспект безпеки з очевидністю є одним з найважливіших в організаційній діяльності художнього керівника аматорського театру в умовах війни, а тому цьому питанню приділяється величезна увага. Зокрема, вистави для дітей проходять в укритті Чернігівського обласного художнього музею імені Григорія Галагана, на випадок блекауту також передбачено проведення вистав в укритті Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Також перед кожним показом глядачів попереджують про необхідні дії на випадок повітряної тривоги, а також є можливість перенесення вистави на інший день, якщо тривога триває більше 40 хвилин. Зрозуміло, що такі перерви не сприяють цілісному сприйняттю глядачами сценічного матеріалу, однак пріоритет безпеки є беззаперечним у воєнних умовах.

Щодо аспекту матеріального забезпечення соціокультурної діяльності аматорського театру «EXLIBRIS» відмітимо, що воно має сегментарну структуру. Так, з боку вищезазначеного університету театрові на постійній основі надано можливість користуватися аудиторним фондом, енергоносіями та інформаційною підтримкою на різних ресурсах. Студентський профком також час від часу заохочує активних студентів-акторів театру преміями, які за колективним голосуванням розподіляються на придбання елементів театрального реквізиту чи святкування прем'єр. Основою ж фінансового забезпечення діяльності аматорського колективу є фіксована сума за квиток на виставу та донати від глядачів. Рішенням театрального колективу відкривається тимчасовий рахунок для тих, хто, хоч і забронював місце, але з певних причин не зміг відвідати виставу, отримує можливість фінансово підтримати театральний колектив або військове волонтерство.

Вважаємо за необхідне дещо детальніше зупинитися на такому управлінському аспекті в діяльності аматорського театру «EXLIBRIS», як соціальна і культурна місія. Зокрема, у рік заснування (а театр бере свій початок з 2014 року) його культурна місія, в основному, зосереджувалася на культуртрегерстві – діяльності, спрямованій на поширення культурних цінностей, знань і досягнень серед різних верств суспільства. Ґрунтуючись на кредо «Граємо, щоб оживали добрі книги», театр здійснював адаптацію творів класичної літератури, показ байопіків, вистав за сучасними авторами – усе це творило культурне обличчя мистецького колективу. Згодом до цього доєднався й соціальний вектор – вистави у лікарнях, інклюзійні постановки для дітей та дорослих з особливими потребами, розширення репертуару соціальною тематикою – антисуїцидальною, антинаркотичною тощо. У 2022 році було актуалізовано такий культурний стрижень, як декомунізація та дерусифікація (зокрема, вистави «Маузер і маки» (2023 р.) та «Блакитно-бузковий будинок» (2024 р.) містять у собі його компоненти). Водночас з 2023 року головною у соціальній місії театру стала волонтерська складова: від 30 до 100 відсотків донатів за квитки перераховуються на відкриті поточні збори, які

організуються акторами або знаними громадськими активістами міста на потреби конкретних військових частин, дітей-сиріт, чиї батьки загинули на фронті, чи на тактичну медицину. Крім того, була спеціально зіграна вистава і на користь згадуваного вище художнього музею для відновлення вікон, які були пошкоджені під час повномасштабного вторгнення й облоги Чернігова. Паралельно з цим актори та керівний склад театру беруть участь у нетеатральних акціях на користь ЗСУ – збір книг для госпіталів, проведення лекцій, комплектування посилок на фронт тощо. У такий спосіб театр за час війни значно розширив свою культурну та соціальну місію, пов'язавши між собою різні види просвітницької, благодійної, волонтерської діяльності й сприяючи тим самим підтримці морального духу та збереженню національної єдності в умовах кризи.

Управлінську діяльність в межах аматорського театру важко уявити й без такого важливого її компоненту, як технологічні рішення й логістика. У цьому аспекті ««EXLIBRIS» представляє собою досить унікальний приклад театрального колективу. Йдеться про те, що актор-аматор, який відіграв у 3-4 роботах та пройшов за рік до 10 тренажів на розвиток різних граней акторської майстерності, стає здатним самостійно приймати адекватні рішення, випереджати та запобігати форс-мажорним ситуаціям. У такий спосіб вдається за рік навчити аматора технології «виробництва» вистави.

Разом з тим деякі вистави є багатофігурними, де задіяно увесь колектив - 17-20 акторів, режисер, музичний режисер, світлограф, помічники - сценографи та костюмери. За таких умов природньо виникають обмеження у виборі сценічних майданчиків, тому зазвичай такі вистави робляться раз на рік і проходять в актовій залі Національного університету «Чернігівський колегіум». Аргументами на користь цієї локації як базової є розмір сцени та кулісних кишень, наявність проходу за задником, можливість встановити додаткове освітлення, якісне озвучення підвісними мікрофонами тощо. Якщо ж є потреба у проведенні камерних, експериментальних проєктів, тоді обираються інші локації. Логістичні труднощі виникають, як правило,

внаслідок необхідності переміщення костюмів та реквізиту з костюмерної до локації і назад. Позаяк аматорський театр діє на волонтерських засадах, вирішення питань з транспортом та наявністю вільних робочих рук часом буває складним. Однак керівництво театру знаходить альтернативні можливості знайомити глядача зі своєю творчою діяльністю – шляхом проведення творчих зустрічей у місцевих школах, коледжах, університеті у вигляді невеликих концертних або тренінгових програм.

Комунікаційно-координаційний аспект управління аматорським театром репрезентовано такими систематичними заходами, як регулярні збори трупи, координаційні наради, планування репетицій та виступів, налагодження внутрішніх та зовнішніх комунікацій, а також проведення тренінгів та майстер-класів для акторів. Так, щотри-чотири дні на сторінці театру у Facebook висвітлюються різні поточні аспекти соціокультурної діяльності колективу – анонси вистав, відгуки глядачів, тизери, неформальні світлини та відео тощо. До виконання функцій PR-менеджера, окрім безпосередньо художнього керівника, долучені також режисерка (О. Мелашенко) та акторка з філологічною освітою (О. Сандул). Робоча комунікація між членами театрального колективу – розбір репетицій, надання рекомендацій режисера, звукорежисера, світлографа, хореографа тощо – налагоджена у месенджері Facebook, що дозволяє попри воєнні умови цілодобово підтримувати зв'язок і спільно працювати над удосконаленням творчих намірів трупи. З метою підтримки нормального функціонування театру здійснено розподіл обов'язків між окремими акторами: так, староста (В. Похилець) суміщає свою організаційно-координаційну діяльність із обов'язками касира театральної трупи й відповідає за вирішення поточних питань, пов'язаних із святкуванням днів народження членів колективу, організацією перерв на каву під час тренінгів тощо. На волонтерських засадах робиться і дизайн афіші до вистави (В. Остапчук, П. Компанієць). Існує можливість, також, тимчасової передачі функцій музичного режисера акторці Є. Ребенок – гітаристці та поетесі (наприклад, озвучення поточних репетицій). У такий спосіб у театрі реалізовано

важливі управлінські принципи, що працюють на підвищення ефективності, організаційну чіткість, оптимізацію ресурсів, взаємну підтримку, розвиток навичок у членів театрального колективу й загальне підвищення відповідальності.

Таким чином, проведений нами з позицій менеджменту деталізований аналіз діяльності аматорського театру під час війни дозволив виявити низку аспектів, кожний з яких сприяє підвищенню ефективності, гнучкості та стійкості театрального колективу в надскладних умовах, забезпечуючи одночасно збереження культурної спадщини, моральну підтримку громадян та зміцнення національної свідомості. Разом з тим управління аматорським театром в умовах війни вимагає особливого підходу, враховуючи нестабільність та обмеження, які накладає поточна ситуація. Менеджер аматорського театру в умовах війни виконує гранично важливу роль, забезпечуючи безпеку, підтримку та ефективне функціонування театру. Його завдання включають широкий спектр обов'язків – від логістики й фінансового управління до психологічної підтримки та комунікації. Сучасний менеджер постійно працює в умовах нових запитів, тому і сам стає суб'єктом інновацій у власній діяльності. Відтак успішний менеджер, будуючи нові моделі рішень відповідно викликів часу має бути адаптивним, рішучим та творчим, щоб зберегти і розвинути театральну діяльність в умовах війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бриль М.М. Менеджер соціокультурної діяльності як суб'єкт інновацій. [Електронний ресурс]. https://www.researchgate.net/publication/328063027_MENEDZER_SOCIOKULTURNOI_DIALNOSTI_AK_SUB%27EKT_INNOVACIJ
2. Шевченко Н.О. Соціокультурний менеджмент: історія, теорія та сучасні практики: хрестоматія / уклад.: О. Р. Копієвська, Н. О. Шевченко. Київ : НАКККиМ, 2019.